

Svjetlom i tamom

Rat, brutalni razarajući sukobi, sijači smrti u akciji, zločini, entropija svih vrijednosti, kidanje veza, izolacija, stigme su devedesetih na ex jugoslovenskom prostoru. U periodu velikih kriza, umjetnost i umjetnici reaguju na dva karakteristična načina. Prvi je naglašeno zalaganje za autonomiju umjetnosti, za njenu potpunu nedodirljivost od pritiska okolnih zbivanja (i to je stav), drugi je, pak, angažovanje umjetnosti i umjetnika, za ili protiv određenih socijalnih i političkih opcija, precizno detektuje istoričar umjetnosti Ješa Denegri. Relevantni umjetnički radovi koji su inicirani krugovima pakla i smrti na ex jugoslovenskom prostoru u prethodnoj deceniji su „Balkanski barok“, Marine Abramović, za koji je dobila Zlatnog lava na Venecijanskom bijenalu 1997, i projekat-izložba Zlatka Glamočaka "Made in SFRJ". Višeznačna djela ovih autora su sublimacija konkretnog, traumatičnog, tragičnog našeg postojanja, ali istovremeno „priča“ o svakom čovjekovom padu, o svakom zločinu i smrti. Govore sopstvenim umjetničkim jezikom, a u značenjskoj ravni su protest i osuda entropije svih vrijednosti, bezumnih zločina, ubijanja, rata...

Pitanja angažovane umjetnosti u teorijskoj ravni aktuelizuje triptih izložbi, organizovanih u Podgorici i Sarajevu, koje su umjetnički omaž otetim i pogubljenim, nevinim ljudima, putnicima voza 671 u Štrpcima. Prva izložba je „Čekajući Fatihu - preispitivanje savjesti“, druga „Tišina“ i treća „Trag“. Svi pozvani umjetnici različitih generacija iz Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije, i Crne Gore, učestvovali su u projektima, a taj čin je potvrda njihovog opredjeljenja za fundamentalne vrijednosti svake civilizacije - mir, toleranciju, poštovanje različitosti... i istovremeno osuda bezumnog zločina, iako je samo manji broj izlaganih djela u polju angažovane umjetnosti. Takva je dramatična i snažna uvertira projekat „Čekajući Fatihu - preispitivanje savjesti“ (radio-fonsko-scenski performans) Mirsada Rastodera, izveden na platou KIC-a Budo Tomović, prije otvaranja izložbe 2003. U mraku koji simboliše tunel odjednom diže se njih 19, prekrivenih bijelim plahtama, a bijelo je boja nevinosti, čistote, negdje i žalosti. Žrtve se pomiču, odlaze, promiču, a za njima idemo mi... Njih 19 skida svoje plahte. U galeriji ostaju slike i naše preispitivanje savjesti... I izložba Ti(šina), čiji je komesar, takođe bio slikar Dževdet Nikočević, otvorena je performansom Mirsada Rastodera. Ulaz u galeriju prekriven je bio bijelom dugačkom plahtom na koju su posjetioci ostavljali tragove, a tu negdje treba otkrivati inicijalno čvorište naziva treće izložbe - „Trag“, na kojoj će biti prezentirana djela umjetnika iz Crne Gore, Bosne i

Hercegovine, Srbije i Makedonije. Novi rad Anke Burić „Naše pitanje“ je angažovan, mada ne eksplicitno. U kvadrat, koji referira na Maljevića, crnogorska umjetnica upisuje crni znak pitanja i krugove - tačke u nizu. Prvi krug crvenih bojenih vrijednosti emanira zgrušanu krv ubijenih u Štrpcima, drugi nesreću, opet na šinama, kod mjesta Bioče, a treći plavog kolorita signal je nade i projekcija budućnosti. Burićeva je, i ranije, inventivno koristila simboličke konotacije znakova interpunkcije, u triptihu „Bez riječi.“ Ikonografski sloj čini znak jednakosti - središnji dio triptiha, dok su krila - znak uzvika i znak pitanja. Znak jednakosti je istovremeno simbol šina - mjesta zločina, a znak uzvika postavlja se u vozovima kao signal opasnosti.

Ubijanje nevinih putnika voza 671, transponovano je i u slici "Osluškujem tišinu" Ibrahima Kurpejovića, kao i platnu "Tragovi" Branislava Sekulića, koji ostajući vjeran vlastitoj poetici, majstorski upotrebljavajući boju emanira znakove koji nose podatke o prirodi svijeta.

Poetike crnogorskih umjetnika čiji radovi su prezentirani na izložbi "Trag" potvrđuju da je i naša recentna scena u znaku Vavilona umjetničkih jezika. Autori struktuiraju radove na iskustvima različitih vidova ekspresionističkih poetika, figuracije, lirske apstrakcije... Uznemirujuće i velike teme kao što su život i smrt iščitavaju se u dramatičnom ekspresionizmu slike "Memori" Rajka Todorovića Todora, i bronzanoj "Glavi" Pavla Pejovića. Jedan od najznačajnijih crnogorskih vajara u seriji skulptura "Glave" projektuje arhetip i mitologiju zavičajnog prostora. Iščitava se suvereno vladanje formom, masom i materijalom. Na iskustvima ekspresionizma i Đerđ Noc Martini utemeljuje svoja platna, dok Abaz Dizdarević je bliži realističkom tretmanu figura. U slikarskom rukopisu Biljane Keković detektuje se naglašena pikturalnost, gestualnost i snaga poteza. Ćazim Muja i Aldemar Ibrahimović izložili su pejzaže, dok je djelo Mirsada Đurđevića u polju lirske apstrakcije, kao i diptih Nataše Đurović.

Jedan od najznačajnijih bosanskohercegovačkih umjetnika srednje generacije je vajar Mustafa Skopljak, koji ne priznaje granice između pojedinih medija. Pored reprezentativnih skulptura radi instalacije, slike i crteže. Znakovi i značenja Svjetla i Tame iščitavaju se na crtežu "Sarajevo 1.05.1993", nastalom u zatočenom gradu, sarajevskim krugovima života i smrti. Skopljakova reprezentativna djela crnogorska likovna publika moći će da vidi, uskoro, na izložbi u Umjetničkom paviljonu. Rat i smrt, iako ne eksplicitno, kao velike teme su slična paradigmatska osa, u platnima Ismeta Hadžića, Salima Obralića i Mirsada Konstantinovića, mada različite egzekucije.

Svijet predmetnog još uvijek se može iščitati u slici indikativnog naziva "Mir s tobom čovječe" Nevzata Bejtulija, dok je "Most" skulptura u drvetu, makedonskog vajara Angela Korunovskog. Forma utemeljena na iskustvima moderne skulpture kao i odnos prema materijalu su neki od elemenata njegove prepoznatljive sintakse.

Na izložbi "Trag", čiji su komesari Ibrahim Kurpejović i Aldemar Ibrahimović, prezentirani su i radovi autora Ervina Čatovića, Muriza Čokovića i Halka Halilovića, koji žive u Srbiji. Njihov zajednički imenitelj je poetika generirana različitim varijacijama lirske apstrakcije, u kojima je boja sredstvo par excellence.

Uvijek ostaju tragovi i Svjetla i Tame, a izložba "Trag" je još jedno podsjećanje da "oni imaju imena. Ako budu zaboravljeni, ako se pomirimo s tišinom voza 671, biće to znak da za nas nema nade", zapisao je Esad Kočan.

Nataša Nikčević